

JURAJ ŽUDEL

JOZEFÍNSKA REFORMA ÚZEMNEJ ORGANIZÁCIE UHORSKA
S OSOBITNÝM ZRETELOM NA SLOVENSKO

Juraj Žudel: The Josephinian reform of territorial organization in Hungary, with special reference to Slovakia. *Geografický časopis*, Bratislava 1972, XXIV, 4; notes, 2 annexes, 2 maps.

The study examines, with special reference to Slovakia, the changes in Hungary's territorial division introduced within the Josephinian reform of public administration in the 80's of 18th century. Extraordinary attention is devoted to the circumstance, as how the creators of new territorial organization took into account geographical conditions.

Do vývoja verejnej správy a územnej organizácie Uhorska hlboko zasiahla jozefínska reforma v osemdesiatych rokoch 18. storočia. I keď sa trvalejšie neuplatnila (Jozef II. ju pred svojou smrťou odvolal), v mnohom predznačila vývoj v 19. storočí. Hlavná príčina reformy uhorskej verejnej správy bola v spore, ktorý vznikol medzi panovníkom a uhorskou šľachtou. Absolutisticky zmýšľajúci panovník chcel vládnuť samostatne, nezávisle od ústavy a politických tradícií, bez ohľadu na mienku a záujmy šľachty. Uhorská šľachta podráždená reagovala na takéto tendencie a prešla do opozície. Podnetom k reforme bol odpor šľachty k osvietenskému reformnému snaženiu panovníka. Nespolahlivosť a neposlušnosť stoličnej exekutívy, ktorá bola úplne v rukách šľachty, sa ukázala už pri uskutočňovaní tolerančného patentu (1781). Otázka úradného jazyka (nahradenie latinčiny nemčinou) ešte viac vyostřila jestvujúce rozpory a upevnila panovníka v rozhodnutí radikálne zreformovať verejnú správu.

Podstata reformy spočívala v tom, že stavovská samospráva bola zrušená a nahradená štátnou administratívou. Panovník odstránil funkciu hlavných županov, vymenoval kráľovských komisárov, ktorým zveril vedenie vyšších, novovytvorených správnych oblastí (dištriktov), zahrnujúcich niekoľko stolíc; stoličné kongregácie de facto vylúčil z politického života, stoličné úradníctvo, dovtedy volené a tým závislé od stoličnej šľachty, poštátnil; zrušil výsadné územia a privilegované postavenie slobodných kráľovských a banských miest a súdniectvo oddelil od politickej správy. Reforma verejnej správy sa v územnej organizácii prejavila tak, že vznikli nové, už spomínané vyššie správne oblasti (dištrikty), zredukoval sa počet stolíc a ich územie sa rovnomernejšie a účelnejšie rozdelilo na nižšie administratívne celky; zanikli výsadné územia, v dôsledku čoho sa územná organizácia krajiny zjednodušila.

Jozefínske zásahy do územnej organizácie Uhorska a v jeho rámci aj Slovenska neboli dosiaľ náležite spracované. Záujem historikov pútať viac politická a právna stránka reformy, ktorá je pre poznanie jozefinizmu významnejšia ako jej dôsledky pre územnú

organizáciu krajiny. Chýba aj primerané kartografické vyjadrenie územnej organizácie Uhorska v období jozefinizmu.

V našej štúdií sa pokúsime objasniť vznik jozefínskej územnej organizácie (najmä vo vzťahu k územia Slovenska), pričom si budeme všimnúť okolnosti, ako brali jej tvorcovia do úvahy samu krajinu, geografické pomery. Opierame sa najmä o výskum písomností Uhorsko-sedmohradskej dvorskej kancelárie,¹ ktoré obsahujú najcennejšie údaje k danej problematike.

DIŠTRIKTY

Územie Uhorska sa pred reformou triedilo na množstvo stolíc, ktoré boli v bezprostrednom styku s najvyššími krajinými orgánmi. Chýbali medzičlánky, ktoré by boli spojovali stolice vo väčšie, z centra ľahšie spravované a ovládané celky.² Nedostatok takýchto vyšších medzičlánkov v uhorskej verejnej správe vystupoval v úvahách Jozefa II. o to naliehavejšie, že ho ovládala predstava jednotne organizovanej a centrálne riadenej monarchie. Preto jedným z prvých opatrení pri reforme verejnej správy bolo zriadenie nadstoličných útvarov — dištriktov.

Projekt reformy verejnej správy a teda aj rozdelenie Uhorska na dištrikty bol v podstate dielom samého panovníka. Začal na ňom pracovať v novembri 1784. Mal ho čoskoro hotový, lebo už začiatkom januára 1785, prípadne ešte skôr ho odovzdal Františkovi Esterházymu, kancelárovi Uhorsko-sedmohradskej dvorskej kancelárie (ďalej len dvorská kancelária) na vyjadrenie. Esterházy predložil panovníkovi obsiahly elaborát,³ v ktorom odporúčal, aby zamýšľanú reformu prerokoval snem. Panovník nechcel strácať čas podrobnou odpoveďou. V reformnom programe,⁴ ktorý odovzdal Esterházy 28. januára 1785, sa k nemu len zásadne vyjadril. V sprievodnom liste zároveň požiadal Esterházyho, aby zrelu uvážil spolu s oboma vicekancelármi a dvorským radcom Ťerményim reformný program a potom mu oznámil, kedy ho môže navštíviť, aby s ním prerokoval celú záležitosť, skôr ako vydá príslušné nariadenie. Je zrejmé, že si panovník neprial, aby o reforme rokovala rada dvorskej kancelárie, teda inštitúcia a prípravu reformy chcel udržať až do poslednej chvíle v dôvernom kruhu.⁵ Esterházy sa s odpo-

¹ Písomnosti Uhorsko-sedmohradskej dvorskej kancelárie sú uložené v Maďarskom krajinšom archíve (Magyar Országos Levéltár) v Budapešti v archívnom súbore Magyar Kancelláriai Levéltár. Skúmali sme série Acta praesidialia a Acta generalia. Obidve série sú usporiadané chronologicko-numericke. Pri citovaní z úsporných dôvodov uvádzame len rok a podacie číslo, ktoré je zároveň aj registratúrnym číslom. Prezidiálne spisy majú pred podacím číslom písmeno P.

² Územné členenie Uhorska na Preddunajsko, Zadunajsko, Predtisie a Zatisie malo len čiastočný vplyv na organizáciu verejnej správy (vymedzovalo územnú právomoc súdnych tabúl).

³ Dokument nepoznáme, pravdepodobne sa nezachoval. Spomína ho Jozef II. v liste kancelárovi Esterházymu z 28. februára 1785 (5978/1785).

⁴ Dokument nepoznáme, pravdepodobne sa nezachoval. Esterházy, aby zachoval dôvernosť, neponechal ho pri sprievodnom liste, ktorý odovzdal kancelárii (tá ho protokolovala pod číslom 5978), ale si ho podržal u seba. Naš názor potvrdzuje súpis písomnej pozostalosti kancelára Esterházyho z roku 1786 (P 72/1786). V jednom z čiastkových súpisov (obsahuje 27 položiek) sa pod položkou č. 21 eviduje: „Allerhöchstes Handschreiben die ehstens in Vorschlag zu bringende 8 Districtskommissarien betreffend; ohne Jahr und Tag.“

⁵ Z uhorskej strany k tomuto dôvernému kruhu patrili: kancelár Esterházy, vicekancelári Pálffy a Bánffy a dvorský radca Ťerményi. Totiž len oni mali prístup k písomnostiam, ktoré pochádzali z najvyššieho miesta (od panovníka) a týkali sa uhorskej ústavy. Kancelár Esterházy uchovával u seba „eigenhändige Versicherungsschriften“ obidvoch vicekancelárov a Ťerményiho o mlčanlivosti. Pozri súpis jeho pozostalosti (P 72/1786), položka č. 191.

vedou neponáhal a reagoval až na ďalší list panovníka z 2. februára 1785.⁶ Po tejto urgencii ešte toho istého dňa sa uskutočnila schôdza, na ktorej sa okrem Jozefa II. a kancelára Esterházyho zúčastnili aj vicekancelári Pálffy a Bánffy, ako aj dvorský radca Ürményi.⁷ Schôdzka bola dôverná a nezachoval sa o nej nijaký záznam. S určitou možnosťou povedať len toľko, že panovník zotrval pri svojom pôvodnom rozhodnutí odvolať z funkcií hlavných županov a nahradiť ich komisármi, ktorí by spravovali 8 programovaných dištriktov.⁸ V tom zmysle ústne prikázal Esterházymu, aby vybral osoby, ktoré by boli najschopnejšie za komisárov. V súvislosti s tým Esterházy oznámil 6. februára 1785 panovníkovi, že sa mu zdá nemožným, aby komisári mohli náležite spravovať dištrikty a príslušné stolice, lebo ako sa navrhujú, sú veľké. Poukázal aj na okolnosť, že panovníkom navrhnuté rozdelenie Uhorska, Chorvátska a Slavónska na 8 dištriktov je neúplné, lebo v ňom chýba Šomodská a Baranská stolica. Zároveň podal návrh, podľa ktorého sa krajina mala rozdeliť na 12 dištriktov.⁹

Esterházyho návrh,¹⁰ v historickej literatúre dosiaľ neznámy, nielenže obsahuje menšie dištrikty ako panovníkov projekt, ale stolice zoskupuje tak, aby sa znemožnilo panovníkom zamýšľané zrušenie malých stolíc. Totiž okolnosť, že podľa návrhu dvojice stolíc Turiec a Orava, Malohont a Gemer, Abov a Turna, Komárno a Ostrihom majú patriť do rôznych dištriktov — dokonca Orava vôbec územne nesúvisí so svojím dištriktom — sotva možno vysvetliť náhodnou zhodou, tým menej, že Esterházy poznal celú reformu, ktorá obsahovala aj spojenie uvedených stolíc. Esterházy, ako je to zrejmé z iných dokumentov, nesúhlasil so spojovaním stolíc a považoval to za zjavné porušovanie tradície a ústavy. Panovník neprijal Esterházyho návrh. Urobil však ústupok v tom zmysle, že počet dištriktov zvýšil na 9, čo sa prejavilo vzhľadom na začlenenie Baranskej a Šomodskej stolice aj v usporiadaní niektorých dolnouhorských dištriktov. Esterházy sa nespokojil s vývojom vecí a vo svojom novom podaní z 8. februára 1785 opäť predložil panovníkovi predošlý návrh na zriadenie 12 dištriktov, dôvodiac, že aj 9 dištriktov je málo. Úspešné pôsobenie kráľovských komisárov, argumentuje Esterházy, si vyžaduje aspoň spočiatku zriadenie viacerých menších dištriktov. Prípúšťa však, že neskôr, keď sa pomery skonsolidujú, menšie dištrikty sa môžu sústrediť.¹¹ Panovník bol ochotný ešte raz ustúpiť. Zvýšil počet dištriktov na 10, to však malo byť jeho posledné slovo. Esterházy sa síce k veci ešte raz veľmi taktne vrátil, ale panovník ho rozhodne odmietol a zotrval pri 10 dištriktoch.¹²

Územné sformovanie dištriktov sa pokúsil ovplyvniť aj Ladislav Prónay, ktorý bol vybratý a potom aj vymenovaný za kráľovského komisára Banskobystrického dištriktu. V liste zo dňa 4. marca 1785 navrhol panovníkovi, aby sa namiesto Gemerskej stolice pripojila k Banskobystrickému dištriktu Novohradská stolica, patriaca podľa vypracovaného plánu do Peštianskeho dištriktu. Dôvodil tým, že Gemerská stolica a Malohont sú zo Zvolenskej stolice pre divoké horské hrebene sotva dostupné, preto možno s nimi

⁶ 5979/1785.

⁷ 5980/1785.

⁸ Vyplyva to z listu Jozefa II. bratovi Leopoldovi z 3. februára 1785. List uverejnil Alfred von Arneth, Joseph II. und Leopold von Toscana. Ihr Briefwechsel von 1781 bis 1790, I. Band, Wien 1872, s. 268—269. Paul von Mitrofanov v diele Joseph II. Seine politische und kulturelle Tätigkeit, Wien und Leipzig 1910 na str. 282 interpretuje obsah listu nesprávne v tom zmysle, že Uhorsko (rozumej s Chorvátskom a Slavónskom) bolo skutočne rozdelené na 8 dištriktov.

⁹ 5981/1785. Esterházyho návrh je priložený k spisu 5984/1785.

¹⁰ Pozri prílohu 1 a mapu 1.

¹¹ 5983/1785.

¹² 5984/1785.

udržiavať písomný styk a navštevovať ich len cez Novohradskú stolicu, ktorá tak isto hraničí so Zvolenskou stolicou a leží medzi Hontom (ktorý tiež náleží k Banskobystrickému dištriktu) a Malohontom.¹³ Výmena stolíc by bola rovnako výhodná pre obidva dištrikty. Panovník napriek tomu, že záležitosť považoval už za uzavretú a čas ho veľmi súrilo, venoval aj tomuto návrhu náležitú pozornosť. Navrhovanú zmenu si najprv preskúmal na mape a len potom sa rozhodol zamietnuť návrh.¹⁴

Z uvedeného vyplýva, že projekt 10 dištriktov bol výsledkom zápolenia medzi panovníkom a úzkym kruhom uhorských politikov z dvorskej kancelárie ako opozície. Pretože nepoznáme prvotný panovníkov projekt (8 dištriktov) ani jeho upravenú formu (9 dištriktov), nemožno náležite posúdiť, ako ovplyvnila opozícia aj územné formovanie dištriktov. Čo sa týka územia Slovenska, predpokladáme, že prvotné delenie zostalo nedotknuté, lebo bolo viazané panovníkovým úmyslom zrušiť malé stolice.

Dištrikty boli zriadené cisárskym patentom z 18. marca 1785 s platnosťou od 1. júna. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada (ďalej len miestodržiteľská rada) intimovala stoliciam patent až 2. apríla 1785. Podľa týchto právnych noriem sa územie Uhorska spolu s Chorvátskom a Slavónskom rozdelilo na 10 dištriktov,¹⁵ pre ktoré sa v latinčine ujali (podľa ich administratívnych centier) tieto názvy: *Districtus Jaurinensis, Pestiensis, Nitriensis, Neosoliensis, Cassoviensis, Munkacsensis, Magno-Varadiensis, Temesiensis, Quinque-Ecclesiensis* a *Zagrabiensis*.¹⁶ Podstatná časť Slovenska patrila do Nitrianskeho, Banskobystrického a Košického dištriktu. Časť južného Slovenska patrila čiastočne do Rábskeho a Peštianskeho dištriktu a slovenská časť Užskej stolice prináležala do Mukačevského dištriktu.¹⁷

Sídla dištriktov boli určené tak, aby ležali v strede správneho obvodu. Preto, pokiaľ ide o Nitriansky dištrikt, nie Bratislava, ale Nitra sa stala sídlom kráľovského komisára, aj keď Bratislava bola významnejšia a po preložení krajinských orgánov do Budína mala dosť voľných ubytovacích priestorov.

Uhorská šľachta prijala zriadenie dištriktov s pobúrením, považujúc ho za porušenie ústavy. Preto sa stolice vo svojich protestných podaniach k panovníkovi obmedzili na zásadné odmietnutie reformy a samo rozdelenie krajiny na dištrikty, začlenenie stolíc do nových, vyšších správnych celkov nechali bez povšimnutia.

STOLICE A VÝSADNÉ ÚZEMIA

Po zriadení dištriktov Jozef II. prikročil k územnej reorganizácii stolíc. Panovník už r. 1783 v spojitosti s reformou miestodržiteľskej rady prejavil úmysel zmenšiť počet

¹³ „*Junctus quidem est hic (t. j. Gemerská stolica) comitatus Zoliensi, sed propter aspera iuga montium parte ex ea vix penetrabilis, ut adeo et correspondentiae et visitationes comitatus Gömöriensis uti et comitatus Kis-Honthensis non alias quam per comitatum Neogradiensem, Zoliensi itidem collimitaneum et utriusque Honth interiacentem, suscipi et sustentari quirent.*“ 5995/1785.

¹⁴ Svedčí o tom jeho príkaz vicekancelárovi Pálffyemu, ktorý napísal na Prónayho list: „*Graf Pallfy, nach eingesehener Carte kann diese Veränderung nicht statthaben (v origináli: Staat haben).*“ 5995/1785.

¹⁵ K zadeleniu stolíc do dištriktov porov. prílohu 2.

¹⁶ Názvy uvádzame podľa J. Kereszturyho, *Introductio in opus collectionis normalium constitutorum quae regnante august. imperatore et rege apostol. Josepho II. pro regno Hungariae et ei adnexis provinciis, magno item principatu Transilvaniae condita sunt*, 1. zväzok (Viedeň 1788), s. 3. Tieto názvy uvádza aj intimácia miestodržiteľskej rady z 31. januára 1786, č. 5374. Štátny archív v Bratislave, Bratislavská župa, Jozefínske písomnosti, 1786, č. 168.

¹⁷ Územné členenie Slovenska na dištrikty znázorňuje mapa 2. štúdie.

stolic. Vtedy k návrhu krajinského sudcu Feketeho podotkol, že netreba príliš zväčšiť počet radcov, lebo neskôr, keď sa zníži počet stolíc, miestodržiteľská rada bude mať menej práce.¹⁸ Panovník mal pritom na mysli spojenie malých stolíc, prípadne ich pripojenie k väčším stoliciam. Záležitosť sa dostala na pretras už začiatkom marca 1785 v súvislosti s vypracúvaním inštrukcií pre distriktuálnych kráľovských komisárov. Jozef II. už vtedy dal kráľovským komisárom, ktorí sa zúčastnili na porade, patričnú úpravu. V samých inštrukciách sa spojenie malých stolíc zdôvodňovalo tým, že dosiahnutie uniformity v celej krajine si vyžaduje, aby rozsah stolíc bol podľa možnosti rovnaký, najmä však poukazom na praktické výhody vyplývajúce z takéhoto spojenia, konkrétne, že sa zmenšia výdavky na administratívu a umožní sa účelnejšia organizácia správy a lepšie využitie úradníctva.¹⁹ Pokiaľ ide o územie Slovenska, panovník mal v úmysle spojiť Oravu s Turcom, Liptov so Zvolenskou stolicou, Malohont s Gemerom, Turnu s Abovom a Komárňanskú stolicu s Ostrihomskou stolicou.²⁰ Hlavná úloha pri uskutočňovaní tohto programu pripadla kráľovským komisárom.

Spojenie Abovskej a Turnianskej stolice nenarážalo na väčšie prekážky. Kráľovský komisár Szentiványi urobil do konca septembra 1785 všetky potrebné opatrenia a očakával už len panovníkovo rozhodnutie. Vzhľadom na geografickú polohu sídel (uzavierali ich pohoria) navrhoval, aby sa územie Turnianskej stolice pripojilo k Abovu ako osobitný slúžnovský okres. Panovník akceptoval Szentiványiho návrh. Stolice boli spojené v októbri 1785.²¹

Zložitejšie boli pomery v Banskobystrickom distrikte. Kráľovský komisár Prónay nepovažoval panovníkov úmysel spojiť Oravu s Turcom a Liptov so Zvolenskou stolicou za dobre realizovateľný. V správe, ktorú podal panovníkovi prostredníctvom dvorskej kancelárie,²² poukázal na to, že Orava a Turiec hraničia len na malom hornatom úseku, ktorý je v zimnom období, keď napadne sneh, často viac dní neprechodný, čo by v prípade spojenia týchto stolíc brzdilo riadny chod administratívy. Liptovskú a Zvolenskú stolicu, argumentoval Prónay, už sama príroda oddelila vysokými horskými hrebeňmi. Navrhoval, aby sa uvedené štyri stolice nespojovali, aby naďalej jestvovali ako samostatné správne celky. Úspora peňazí a úradníctva by sa mohla dosiahnuť tak, že v Liptove, Turci a na Orave by sa počet slúžnovských okresov zredukoval, takže v každej stolici namiesto štyroch by boli len dva podobne ako vo Zvolenskej stolici. Pre prípad, že by panovník trval na spojení týchto stolíc, navrhoval, aby sa Orava spojila s Liptovom, lebo hraničia po celej dĺžke svojho územia, styk uľahčujú štyri schodné cesty, povaha obyvateľov je príbuzná a napokon obsadenie správneho aparátu by uľahčila okolnosť, že kým na Orave je málo zemanov, v Liptove je ich veľa. Priaznivejšie sú aj predpoklady pre spojenie Turca so Zvolenskou stolicou (dlhšie spoločné hranice, existencia dvoch schodných ciest).

Dvorská kancelária uznala Prónayho argumenty uvedené proti programovanému spojeniu Oravy s Turcom a Liptova so Zvolenskou stolicou za presvedčivé a vo svojom

¹⁸ Marczali Henrik, *Magyarország története II.* József korában, II, Budapest 1888, s. 426—427.

¹⁹ P 5/1785.

²⁰ V inštrukciách kráľovských komisárov sa spojenie Liptova so Zvolenskou stolicou a Malohontu s Gemerom akiste nedopatrením neuvádza. Panovníkov úmysel spojiť tieto stolice je zrejmý z realizačného plánu Prónayho a príslušných podaní miestodržiteľskej rady a dvorskej kancelárie z roku 1785. Prónay pri vypracúvaní realizačného plánu sa nepridŕžal len inštrukcií, ale sa riadil aj podľa úpravy (Fingerzeug), ktorú dal panovník kráľovským komisárom v záležitosti spojenia malých stolíc 5. marca 1785 (5996/1785).

²¹ 13 053/1785, 15 135/1785, 15 175/1785.

²² 15 135/1785.

písomnom podaní panovníkovi zo dňa 14. novembra 1785²² navrhovala, aby sa stolice nespojovali zamýšľaným spôsobom. Pretože Prónayho návrh na ponechanie stolic in statu quo a redukovanie počtu slúžnovských okresov nepovažovala za cieluprimeraný (i keby sa docielila úspora, ponechaním malých stolic by sa verejná správa nezjednodušila), osvojila si druhý Prónayho návrh, totiž spojenie Oravy s Liptovom a Turca so Zvolenskou stolicou. Pritom zavážila aj okolnosť, že takto spojené stolice by boli vyrovnanými celkami aj počtom obyvateľstva, aj daňovým kvantom. Aj panovník uznal správnosť Prónayho argumentácie, pokiaľ ide o spojenie stolic, odstúpil od svojho pôvodného plánu a rozhodol, aby sa stolice spojili tak, ako to navrhuje komisár.²³

Pokiaľ ide o sídla stoličných úradov, Prónay navrhol B. Bystricu (pre spojenú Turčiansko-zvolenskú stolicu) a Ružomberok (pre Liptovsko-oravskú stolicu). Prvý návrh bol prijatý a realizovaný. Druhý návrh sa neujal, lebo sám Prónay od neho odstúpil. Prónay sa pôvodne rozhodol pre Ružomberok azda preto, že vzhľadom na Oravu mal výhodnú polohu a mohol poskytnúť aj prístrešie stoličnému úradu (v bývalom piaristickom kláštore). Ukázalo sa však, že Ružomberok v porovnaní k Liptovskému Mikulášu, ktorý ako dovtedajšie sídlo Liptovskej stolice prichádzal tiež do úvahy, mal horšiu zemepisnú polohu, lebo záplavy spôsobené Váhom ho častejšie uzavierali, čo v dôsledku prerušenia spojenia mohlo mať zlý vplyv na spravovanie stolice. Táto okolnosť, v tých časoch akiste veľmi závažná, viedla Prónayho k tomu, že zmenil svoje stanovisko a miesto Ružomberka navrhol za sídlo Liptovsko-oravskej stolice Liptovský Mikuláš, aj keď tu nebola poštová stanica a ťažkosti spôsobovali aj vhodné umiestnenie stoličného úradu. Miestodržiteľská rada vo svojom podaní k panovníkovi z 21. februára 1786²⁴ odporúčala Prónayho pozmeňovací návrh, zatiaľ čo dvorská kancelária nezaujala k veci konečné stanovisko, lebo umiestnenie stoličného úradu v Liptovskom Mikuláši (prípadne provizórne v bývalom jezuitskom kláštore vo Vrbici) nepovažovala ešte za vyriešené.²⁵ Napriek uvedeným komplikáciám sa sídlom Liptovsko-oravskej stolice stal Liptovský Mikuláš.

Skutočné spojenie Oravskej a Liptovskej stolice, Turčianskej a Zvolenskej stolice pokročilo do polovice r. 1786 tak ďaleko, že úplné dokončenie zjednotenia podľa Prónayho slov záviselo už len od dodania nových pečatí a vydania príslušného cisárskeho patentu.²⁶ Do polovice novembra 1786 sa vykonali aj tieto záverečné akty.

Spojeniu Malohontu s Gemerom nestálo nič v ceste. Zemepisná poloha Malohontu, ako aj nálada obyvateľstva (zlé skúsenosti zo spolužitia s Hontom) toto spojenie podporovali. Napriek tomu skutočné zjednotenie obidvoch celkov sa predĺžilo až do 2. polovice r. 1786, čiastočne aj preto, že Prónay spočiatku nevedel nájsť prijateľný spôsob ako vec realizovať. Prónay si od začiatku uvedomoval, že Malohont nemožno rozdeliť a včleniť do jestvujúcich slúžnovských okresov Gemerskej stolice, ale že sa musí pripojiť ako celok formou osobitného slúžnovského okresu. Pritom mal Prónay na zreteli, ako to vyplýva z jeho argumentácie, geografické pomery v Malohonte (hornatý reliéf a rozloženie sídel). Sotva však možno poprieť aj vplyv stáročnej tradície, skutočnosti, že Malohont bol v minulosti osobitným dištriktom Hontianskej stolice. Aby sa pri spojení Malohontu s Gemerskou stolicou predsa len dosiahla úspora (zmenšenie úradníckeho aparátu), navrhol zredukovať počet slúžnovských okresov Gemerskej stolice zo štyroch na tri a Malohont pripojiť ako štvrtý slúžnovský okres. Tento návrh sa stretol

²² Rozhodnutie Jozefa II. vlastnoručne napísané na čistopise podania dvorskej kancelárie zo dňa 14. novembra 1785 (15 135/1785).

²⁴ 2799/1786.

²⁵ 4068/1786.

²⁶ 6309/1786.

s odporom Gemerskej stolice, ktorá nesúhlasila s navrhovanou redukciou. Dôvodila tým, že zmenšený úradnícky aparát by nestačil náležite spravovať početné, riekami a vrchmi oddelené obce. Prónay ustúpil. Vypracoval nový návrh, ktorý rešpektoval status quo s tým, že územie Malohontu bude tvoriť piaty slúžnovský okres. Za sídlo stoličného úradu navrhol Rimavskú Sobotu, stredisko Malohontského dištriktu, miesto Plešivca, dovtedajšieho sídla Gemerskej stolice. Pritom poukázal na zaostalosť Plešivca, ktorý podľa jeho slov sotva možno prirovnať k dobrej dedine. Naproti tomu Rimavská Sobotu má dobrú polohu, je v nej poštová stanica, poskytuje všetky životné potreby, lekár a lekáreň sú naporúdzi, kým v Plešivci toto všetko chýba. Pritom úprava stoličného domu v Plešivci by si vyžiadala (podľa vypracovaného plánu a rozpočtu) takmer také vysoké náklady ako postavenie novej budovy v Rimavskej Sobotu. Panovník na odporúčanie miestodržiteľskej rady a dvorskej kancelárie schválil Prónayho návrh, ktorý sa tým stal záväznou smernicou pre zjednotenie Malohontu s Gemerom.²⁷

Komárnianská a Ostrihomská stolica (patrili do Rábskeho dištriktu) boli spojené podľa pôvodného panovníkovho rozhodnutia. Sídlom nového administratívneho celku sa stala Tata miesto Komárna, ktoré ohrozovali záplavy a časté zemetrasenia. Začiatkom mája 1786 stolice už boli spojené.²⁸

S územím Slovenska čiastočne súvisia aj zmeny pripravované v Mukačevskom dištrikte. Panovník pôvodne nemal v úmysle nijaké úpravy. Podnet k spojeniu stolíc vyšiel od kráľovského komisára Révayho, ktorý koncom r. 1785 navrhol, aby sa Užská, Berežská a Ugočská stolica zjednotili. Tento návrh však predpokladal úpravu hraníc medzi Berežskou a Ugočskou stolicou na jednej strane a Satmárskou stolicou na strane druhej v tom zmysle, že hranicu mala tvoriť Tisa. Konkrétne to znamenalo, že väčšia časť Ugočskej stolice (celý zatiský slúžnovský okres) mala pripadnúť Satmárskej stolici. Zrejme si Révay uviedomoval, že rozdelenie Ugočskej stolice by bolo veľmi chúlостivou politickou záležitosťou a sotva nájde porozumenie a podporu pri najvyšších uhorských vládnych miestach. Preto zároveň navrhol aj druhé riešenie, jednoduchšie a prijateľnejšie, podľa ktorého sa mala spojiť len Berežská a Ugočská stolica bez akýchkoľvek hraničných úprav. Ako sa dalo očakávať, miestodržiteľská rada a dvorská kancelária odmietli prvý návrh a vyslovili sa za prijatie druhého návrhu. Panovník, nedbajúc na siahodlhú argumentáciu dvorskej kancelárie, rozhodol, že sa má uskutočniť prvý návrh, a to čím skôr.²⁹ Tým sa však záležitosť neskončila. Pri prerokúvaní realizačného plánu dvorská kancelária odvolávajúc sa na argumenty, ktoré uviedla pri prvej príležitosti, opäť odporúčala, aby Užská stolica ostala samostatná a spojila sa len Berežská a Ugočská stolica. Je pravdepodobné, že v tomto zmysle vplýval kancelár Esterházy na Jozefa II. aj osobne, lebo panovník k počudovaniu zmenil svoje rozhodnutie a stotožnil sa so stanoviskom dvorskej kancelárie.³⁰ Za takýchto okolností sa spojila Berežská stolica s Ugočskou stolicou v jeden administratívny celok so sídlom v Mukačeve.

Reforma verejnej správy neobišla ani výsadné územia. Boli zrušené a ich územie sa včlenilo do tej stolice, v hraniciach ktorej jestvovali. Na Slovensku sa opatrenie o výsadných územiach týkalo Provincie XVI spišských miest a Stolice X spišských kopijníkov. Obidve výsadné územia podliehali od 1. novembra 1785 pod právomoc Spišskej stolice. Pretože lokality obidvoch samosprávnych celkov netvorili súvislé územie, nemohli byť včlenené do Spišskej stolice vo forme osobitného slúžnovského okresu, ale sa

²⁷ 6206/1786, 8899/1786.

²⁸ 2953/1786, 2954/1786, 5389/1786.

²⁹ 102/1786.

³⁰ 5363/1786.

zaradili podľa zemepisnej polohy do jednotlivých slúžnovských okresov, pričom sa počet slúžnovských okresov zvýšil z troch na štyri.³¹ V tejto súvislosti treba ešte uviesť, že boli zrušené aj stolice predialistov ostrihomského arcibiskupa, jestvujúce v hraniciach Bratislavskej stolice (Sedes Vajkensis) a Tekovskej stolice (Sedes Verebeliensis). Splynuli s Bratislavskou, prípadne Tekovskou stolicou.

SLUŽNOVSKÉ OKRESY

Jozefínska reforma zasiahla aj prvostupňové články uhorskej verejnej správy — slúžnovské okresy. V inštrukciách pre kráľovských komisárov sa konštatuje, že mnohé stolice nie sú primerane rozdelené na slúžnovské okresy. Najmenšie stolice majú často toľko slúžnovských okresov ako najväčšie. Odstránenie týchto nezrovnalostí, ktoré len zbytočne zvyšovali výdavky na verejnú správu, bolo úlohou kráľovských komisárov. Ako vyplýva zo stanovisk miestodržiteľskej rady a dvorskej kancelárie k návrhom kráľovských komisárov v záležitosti vnútorného členenia stolíc, títo, ako najlepší znalci miestnych, najmä zemepisných pomerov (mali k dispozícii najnovšie vojenské mapy a výsledky sčítania obyvateľstva), mali plnú dôveru a záviselo len od nich, ako upravili veci. Mali však dbať o to, aby slúžnovské okresy boli vyrovnanými celkami, totiž aby boli približne rovnako veľké, mali rovnaký počet sídel a obyvateľstva, ale aj rovnaké daňové bremeno (quantum contributionis). Pritom mali byť tak vytvorené, aby ich slúžni mohli pohodlne spravovať v každom ročnom období z jedného centra. Preto pri formovaní slúžnovských okresov sa mala brať do úvahy zemepisná poloha sídel, reliéf a vodné toky. Miestodržiteľská rada a dvorská kancelária dbali o dôsledné zachovávanie týchto zásad.

Neprimerané vnútorné členenie stolíc a snaha po vytvorení vyrovnaných administratívnych celkov neboli jedinými príčinami radikálnej zmeny slúžnovských okresov. V niektorých prípadoch si zmeny vyžiadalo spojenie stolíc (Komárňansko-ostrihomska stolica) alebo inkorporácia výsadných území (Spišská stolica). Celkove možno povedať, že sa počet slúžnovských okresov zmenšil a ich územie sa vo väčšine prípadov zmenilo. V Bratislavskej a Šarišskej stolici sa ich počet znížil zo 6 na 5, v Turci, Liptove a na Orave zo 4 na 2. Počet slúžnovských okresov sa výnimočne zvýšil v Spišskej stolici (v dôsledku spomínanej inkorporácie výsadných území) a Nitrianskej stolici (z 5 na 6) vzhľadom na jej veľký rozsah a nevýhodný tvar.

HODNOTENIE REFORMY

Jozefínska reforma územnej organizácie Uhorska sa v literatúre hodnotí len vo vzťahu k dištriktom, teda neúplne. Paul von Mitrofanov, autor dosiaľ najlepšej monografie o Jozefovi II., vyslovil názor, že pre rozdelenie Uhorska na dištrikty neboli rozhodujúce geografické a historické hranice, ale rovnaký počet obyvateľstva.³² Henrik Marczali hodnotí toto rozdelenie ako prvý väčší a vydarený pokus uplatniť prirodzené geografické stváranie krajiny v politickej geografii Uhorska. Dištrikty podľa jeho mienky približne

³¹ 15 411/1785.

³² „Für diese Einteilung waren nicht die geographischen und historischen Grenzen maßgebend, sondern die gleiche Bevölkerungszahl“ c. d., s. 282.

zodpovedali veľkým prirodzeným a etnografickým častiam Uhorska.³³ František Bokes poukázal na to, že dištriktuálne rozdelenie Uhorska bolo priaznivé vzhľadom na zeme-pisné a dopravné pomery.³⁴ Ján Tibenský si všima toto administratívne rozdelenie len vo vzťahu k Slovensku. Konštatuje, že rozhodovali pri ňom prírodné a hospodárske zretele,³⁵ prípadne, ako sa novšie vyjadril,³⁶ predovšetkým ekonomické a geografické zretele. Tým si zároveň vysvetľuje aj nápadnú podobnosť medzi jozefínskymi dištriktmi a krajinami, ktoré boli zriadené r. 1960.

Ako z uvedeného vyplýva, v literatúre prevláda názor, že dištrikty boli vytvorené z hľadiska geografického veľmi výhodne, že sa pri ich formovaní rozhodujúcou mierou uplatnili geografické a hospodárske zretele. Zdanlivo protikladné stanovisko Mitrofanova odporuje tomuto názoru len čiastočne. Ani on totiž nepopiera, že sa pri vytváraní dištriktov uplatnil aj geografický aspekt (fyzickogeografické pomery krajiny), nepovažuje ho však za rozhodujúci. Napokon ani počet obyvateľstva nemožno chápať v tejto súvislosti demograficky, ale geograficky, lebo sa uplatnil, i keď nie rozhodujúcou mierou, vo svojom priestorovom rozložení, teda ako geografický činiteľ.

S uvedeným názorom nemožno úplne súhlasiť, lebo preceňuje význam geografických a hospodárskych zreteľov pri administratívnom rozdelení Uhorska a samy dištrikty idealizuje. Aj prirovnanie jozefínskych dištriktov k slovenským krajinám zriadeným r. 1960 je povrchné a neprimerané. V skutočnosti prvoradé, rozhodujúce boli politické zretele. Počet dištriktov nebol stanovený podľa optimálneho geografického a hospodárskeho členenia Uhorska (vtedajšia úroveň poznania krajiny to ani neumožňovala), ale podľa politických, verejnosprávnych potrieb v duchu reformy. Potvrďuje to rokovanie medzi panovníkom a uhorským kancelárom, o ktorom sme hovorili. Politické zretele (spojenie viacerých stolíc) ovplyvnili aj samo formovanie dištriktov. V tejto súvislosti treba poukázať aj na to, že pri vytváraní dištriktov sa vychádzalo z jestvujúceho administratívneho rozdelenia Uhorska na stolice, že dištrikty boli zostavené z území celých stolíc, že dištriktuálne hranice nerezali stolice, ale sa úplne kryli s ich hranicami. Dištriktuálne rozdelenie Uhorska, ktoré by bolo rešpektovalo predovšetkým geografické a hospodárske danosti krajiny, nebolo by sa zaobišlo bez veľkých zmien. Napríklad Nitriansky dištrikt bol by mal na juhu siahať v súlade s Podunajskou nížinou až k Dunaju, to znamená, že mali k nemu patriť aj severné časti Komárňanskej a Ostrihomskej stolice a niekoľko obcí z Rábskej stolice. V skutočnosti panovník určil južné hranice Nitrianskeho dištriktu podľa severných hraníc uvedených stolíc, teda uprednostnil z politických dôvodov historické (administratívne) hranice pred prirodzenými hranicami.

V rovine stolíc priniesla jozefínska reforma niekoľko podstatných zmien, ktoré sa prejavili najmä na území Slovenska. Išlo už o spomínané spojenie malých stolíc. Celé podujatie, ako je to zrejme z prípadu Oravskej, Turčianskej, Liptovskej a Zvolenskej stolice, panovník geograficky náležite neuvážil. Podobne ako pri dištriktoch aj tu rozhodovali politické (verejnosprávne) zretele sledujúce zjednotenie a tým aj zlacnenie administratívy. Ináč územie väčšiny stolíc ostalo nedotknuté a okrem prípadu zvolenských obcí Domaníky a Rakovec (výmenou za Bzovskú Lehôtku boli pripojené k Hon-

³³ „Ez az első nagyobb, és hozzá tehetjük sikerült kísérlet, Magyarország politikai geographiájában érvényt szerezni a természetes földrajzi alakulásnak.“ „A császár genialis szempillantását mutatja, hogy beosztása körülbelöl megfelel az ország nagy természetes és ethnographiai részeinek“ c. d. II, s. 460—461.

³⁴ František Bokes, Dejiny Slovákov a Slovenska, Slovenská vlastiveda IV, Bratislava 1946, s. 136.

³⁵ Dejiny Slovenska I, Bratislava 1961, s. 360.

³⁶ Slovensko, Dejiny, Bratislava 1971, s. 407.

tianskej stolici, v hraniciach ktorej ležali)³⁷ sa nevykonali ani len najnaliehavejšie úpravy hraníc. Napríklad tolerovala sa skutočnosť, že hranice Nitrianskej a Tekovskej stolice rozdeľovali obce Kostolany pod Trábečom, Ladice a Neverice, že časť Dechtíc patrila do Bratislavskej stolice a časť do Nitrianskej stolice. Čo všetko bolo potrebné zmeniť a upraviť v stoličnom rozdelení Uhorska, ukázala reforma verejnej správy v období Bachovho absolutizmu. Mitrofanovov názor, že jozefínska reforma nezachovala staré stoličné hranice, ale že mnohé mestá a dediny sa pripojili v záujme zaokrúhlenia územia k ľubovoľným stoliciam, nezodpovedá skutočnosti.³⁸

Jozefínska reforma bola najprevratnejšia v rovine slúžnovských okresov. Tu sa najvýraznejšie uplatnili aj geografické zretele, pravda, primerane k úlohám a potrebám vtedajšej administratívy a komunikačným pomerom doby.

Príloha 1

Návrh kancelára Františka Esterházyho na vytvorenie 12 dištriktov z roku 1785*

Dištrikt	Stolica (Comitatus)	Sídlo dištriktu
1.	Bratislavská (Posoniensis) Nitrianska (Nitriensis) Trenčianska (Trenchiniensis)	Nitra
2.	Tekovská (Barsiensis) Hontianska (Honthensis) Turčianska (Thurocziensis) Zvolenská (Zeliensis) Liptovská (Lyptoviensis)	B. Štiavnica
3.	Peštianska (Pestiensis) Novohradská (Neogradiensis) Ostrihomská (Strigoniensis) Hevešská (Hevessiensis)	Pešť
4.	Oravská (Arvensis) Spišská (Scepusiensis) Gemerská (Gömöriensis) Turnianska (Tornensis) Šarišská (Sarossiensis)	Levoča
5.	Abovská (Abaujvariensis) Zemplínska (Zempliniensis) Užská (Unghvariensis) Boršodská (Borsodiensis)	Košice
6.	Marmarošská (Maramarossiensis) Satmárska (Szathmariensis) Úgočská (Ugocsiensis) Berežská (Bereghiensis)	Baia-Mare (Nagy Bánya)
7.	Biharská (Bihariensis) Sabolčská (Szabolcsensis) Aradská (Aradiensis) Békéšska (Bekessiensis) Čongradská (Csongradiensis)	V. Varadín

³⁷ Výmena sa uskutočnila z iniciatívy L. Prónayho.

³⁸ Mitrofanov, c. d., s. 282.

* Podľa prílohy k nóte kancelára F. Esterházyho z 10. februára 1785 zaslanej Jozefovi II., 5984/1785.

	Čanádska (Csanadiensis) hajdúske mestá (oppida Hajdonicalia)	
8.	Temešská (Temessiensis) Torontálska (Torontaliensis) Krašovská (Krassoviensis) Báčska (Bacsiensis)	Timișoara (Temesvár)
9.	Šopronská (Soproniensis) Mošonská (Mossoniensis) Rábska (Jaurinensis) Komárňanská (Comaromiensis) Belehradská (Albensis)	Ráb
10.	Vesprímska (Veszprimiensis) Železná (Castriferrei) Zaladská (Szaladiensis) Šomodská (Sümeghiensis)	Vesprím
11.	Baranská (Baranyensis) Tolníanska (Tolnensis) Sriemska (Syrmiensis) Virovitická (Veröczensis)	Páfkostolie
12.	Záhrebská (Zagrabiensis) Križevská (Crisiensis) Varaždínska (Varasdinensis) Severínska (Szeverinensis) Požeská (Poseganus)	Záhreb

Príloha 2

Rozdelenie Uhorska, Chorvátska a Slavónska na 10 dištriktov v roku 1785**

1. dištrikt

Sídlo: Nitra

Stolice: Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska, Tekovská.

2. dištrikt

Sídlo: B. Bystrica

Stolice: Turčianska, Zvolenská, Hontianska, Liptovská, Gemerská, Oravská.

3. dištrikt

Sídlo: Košice

Stolice: Spišská so 16 spišskými mestami, Šarišská, Abovská, Turnianska, Zemplínska.

4. dištrikt

Sídlo: Mukačevo

* Stolice: Užská, Berežská, Ugočská, Satmárska, Marmarošská.

5. dištrikt

Sídlo: V. Varadín

Stolice: Sabolčská, Biharská, Békéšska, Aradská, Čanádska, Čongradská s hajdúskymi mestami a Malým Kumánskom.***

** Podľa prílohy k intimátu Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady z 2. apríla 1785. Štátny archív v Bratislave, Bratislavská župa, Kongregačné písomnosti z roku 1785, kongregácia 5.—7. júla, Nr. 1.

*** Miesto Malé Kumánsko správne má byť Veľké Kumánsko, ako na to upozornil už Marczali.

6. dištrikt

Sídlo: Timișoara (Temesvár)

Stolice: Temešská, Krašovská, Torontálska, Báčska.

7. dištrikt

Sídlo: Pešť

Stolice: Peštianska, Hevešská, Novohradská, Boršodská, Belehradská s Veľkým Kumánskom**** a územím Jazygov.

8. dištrikt

Sídlo: Ráb

Stolice: Mošonská, Šopronská, Rábska, Komárňanská, Železná, Vesprémska, Ostrihomská.

9. dištrikt

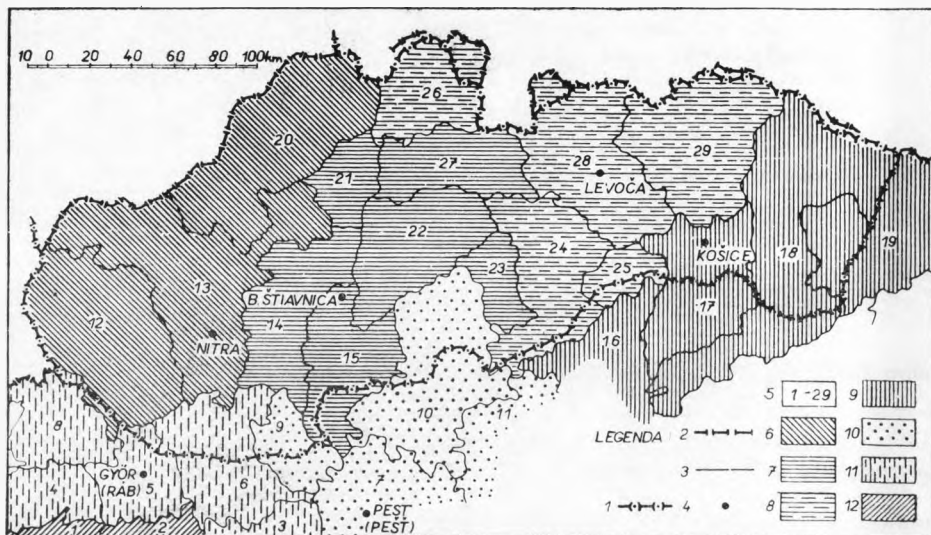
Sídlo: Páfkostolie

Stolice: Tolnianska, Baranská, Sriemska, Virovitická, Šomodská.

10. dištrikt

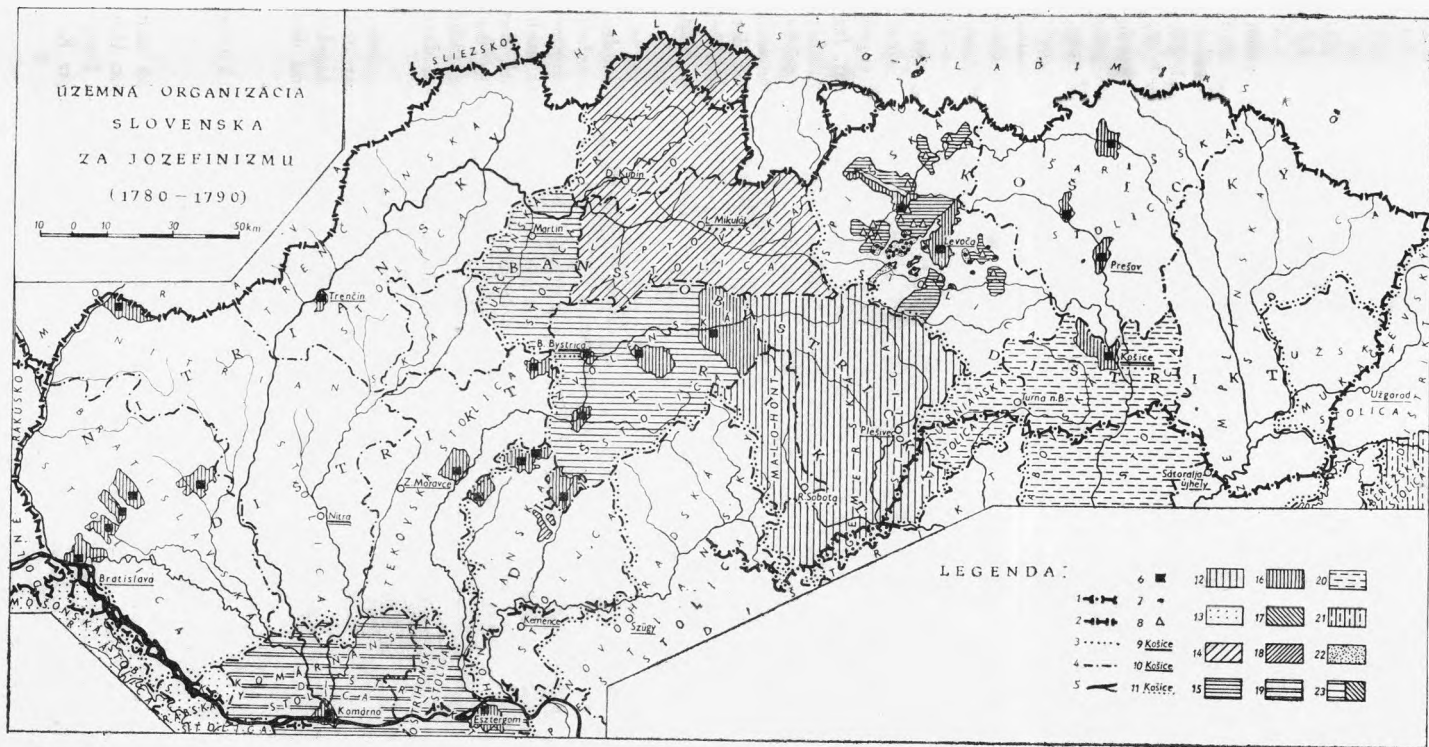
Sídlo: Záhreb

Stolice: Zaladská, Varaždinska, Záhrebská, Križevská, Požeská, Severínska.

Mapa 1. Esterházyho návrh na zriadenie dištriktov z roku 1785 (vo vzťahu k územiu Slovenska).
 1 – hranice ČSSR, 2 – hranice Uhorska, 3 – hranice stolíc, 4 – sídla dištriktov, 5 – stolice: 1 – Železná, 2 – Vesprémska, 3 – Belehradská, 4 – Šopronská, 5 – Rábska, 6 – Komárňanská, 7 – Peštianskopiliškošoltská, 8 – Mošonská, 9 – Ostrihomská, 10 – Novohradská, 11 – Hevešská, 12 – Bratislavská, 13 – Nitrianska, 14 – Tekovská, 15 – Hontianska, 16 – Boršodská, 17 – Abovská, 18 – Zemplínska, 19 – Užská, 20 – Trenčianska, 21 – Turčianska, 22 – Zvolenská, 23 – Malohont, 24 – Gemerská, 25 – Turnianska, 26 – Oravská, 27 – Liptovská, 28 – Spišská, 29 – Šarišská; 6 – Nitriansky dištrikt, 7 – Štiavnický dištrikt, 8 – Levočský dištrikt, 9 – Košický dištrikt, 10 – Peštiansky dištrikt, 11 – Rábsky dištrikt, 12 – Vesprémsky dištrikt.

**** Miesto Veľké Kumánsko správne má byť Malé Kumánsko.

Mapa 2. Územná organizácia Slovenska za jozefinizmu (1780 - 1790). 1 - hranice ČSSR, 2 - štátne hranice v rokoch 1780-1790, 3 - hranice dištriktov v rokoch 1785-1790, 4 - hranice stolíc v rokoch 1780 a 1790, 5 - vodné toky, 6 - slobodné kráľovské a banské mestá, 7 - lokality patriace k Stolicy X spišských kopijníkov, 8 - mestá patriace k Provincii XVI spišských miest, 9 - sídlo dištriktu, 10 - sídlo stolice, 11 - sídlo spojených stolíc, 12 - Gemersko-malohontská stolica (1786 - 1790), 13 - Rábsko-mošonská stolica (1786 - 1790), 14 - Liptovsko-oravská stolica (1786 - 1790), 15 - Provincie XVI spišských miest, 16 - územie slobodných kráľovských a banských miest, 17 - územie pripojené r. 1786 k Zvolenskej stolici, 18 - územie pripojené r. 1786 k Hontianskej stolici, 19 - Komárňansko-ostrihomska stolica (1786 - 1790), 20 - Abovsko-turnianska stolica (1785 - 1790), 21 - Be-režsko-ugočská stolica (1786 - 1790), 22 - Stolica X spišských kopijníkov, 23 - Turčiansko-zvolenská stolica (1786 - 1790).

DIE JOSEPHINISCHE REFORM DER TERRITORIALEN ORGANISATION UNGARNS MIT BESONDEREM BEZUG AUF DIE SLOWAKEI

Die josephinische Reform in den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts bedeutete einen tiefen Eingriff in die Entwicklung der öffentlichen Verwaltung und der territorialen Organisation Ungarns. Obwohl sie dauernd nicht zur Geltung kam (Joseph II. widerrief sie vor seinem Tode), so war sie doch in vieler Hinsicht für die Entwicklung im 19. Jahrhundert richtungweisend. Die Reform der öffentlichen Verwaltung äusserte sich in der territorialen Organisation folgend: Es entstanden Verwaltungsgebiete von höherem Typ (Distrikte), die Anzahl der Komitate wurde reduziert und ihr Gebiet wurde gleichmässiger und zweckmässiger in niedrigere administrative Einheiten — Stuhlrichteramtsbezirke geteilt; die privilegierten Gebiete wurden abgeschafft, wodurch die territoriale Organisation des Landes vereinfacht wurde.

Der Verfasser der Studie erläutert die Entstehung der josephinischen territorialen Organisation (besonders in Bezug auf das Gebiet der Slowakei), wobei er den Umstand beachtet, welches Augenmerk ihre Schöpfer der Landschaft als solcher und ihren geographischen Verhältnissen schenkten.

Das Gebiet Ungarns war zusammen mit Kroatien, Slawonien im Jahre 1785 in 10 Distrikt geteilt. Der Verfasser stellt fest, dass das Projekt der 10 Distrikte das Ergebnis des Ringens zwischen dem Herrscher, der ursprünglich nur 8 Distrikte errichten wollte und einem engen Kreis ungarischer Oppositionspolitiker mit dem Kanzler Franz Eszterházy an der Spitze war. Im Gegensatz zu den bisherigen Ansichten, welche die Bedeutung geographischer und wirtschaftlicher Aspekte bei der administrativen Gliederung Ungarns überschätzten und die Distrikte als solche idealisierten, äussert der Verfasser die Ansicht, dass in erster Linie politische Aspekte in Betracht kamen und diese auch ausschlaggebend waren. Die Anzahl der Distrikte war nicht nach der optimalen geographischen und wirtschaftlichen Gliederung Ungarns bestimmt (das damalige Niveau der Landschaftskenntnis ermöglichte es nicht einmal), aber im Geiste der Reform, und zwar nach den politischen Bedürfnissen und den Bedürfnissen der öffentlichen Verwaltung.

Auf dem Niveau der Komitate brachte die josephinische Reform einige wesentliche Änderungen, welche sich besonders auf dem Gebiet der Slowakei äusserten. Die kleinen Komitate wurden vereinigt. Die ganze Aktion war vom Herrscher in geographischer Hinsicht nicht meritorisch durchdacht, wie es die Beispiele der folgenden Komitate zeigen: Arvaer Komitat, Thurotzer Komitat, Liptauer Komitat und Altsohler Komitat. Ähnlich wie bei den Distrikten waren auch hier politische Aspekte (Aspekte der öffentlichen Verwaltung) entscheidend, mit dem Ziel, die Administrative zu vereinfachen und dadurch billiger zu gestalten. Sonst blieb das Gebiet der meisten Komitate unberührt und ausser zwei Gemeinden im Altsohler Komitat wurden nicht einmal die dringendsten Regelungen der Grenzen getroffen und weiterhin wurde geduldet, dass Gemeinden in mehreren Fällen durch die Komitatsgrenze in zwei Teile geteilt wurden.

Den grössten Umsturz bedeutete die josephinische Reform im Niveau der Stuhlrichteramtsbezirke. Die Zahl der Stuhlrichteramtsbezirke hat sich in den meisten Komitaten verringert und auch ihr Gebiet hat sich verändert. Da kamen am deutlichsten auch die geographischen Aspekte zur Geltung, allerdings den Aufgaben und Bedürfnissen der damaligen Administrative und den Kommunikationsverhältnissen jener Zeit entsprechend.

Aus dem Slowakischen übersetzt von A. Miš i k o v á

Karte 1. Der Vorschlag von Eszterházy zur Errichtung der Distrikte aus dem Jahr 1785 (mit Bezug auf das Gebiet der Slowakei). 1 — die Grenzen der ČSSR, 2 — die Grenzen von Ungarn, 3 — die Grenzen der Komitate, 4 — die Sitze der Distrikte, 5 — Komitate: 1 — Eisenburger Komitat, 2 — Vesprimer Komitat, 3 — Weissenburger Komitat, 4 — Ödenburger Komitat, 5 — Raaber Komitat, 6 — Komorner Komitat, 7 — Pest-Pilis-Solter Komitat, 8 —

Wieselburger Komitat, 9 — Graner Komitat, 10 — Neograder Komitat, 11 — Hevesser Komitat, 12 — Pressburger Komitat, 13 — Neutraer Komitat, 14 — Barser Komitat, 15 — Honter Komitat, 16 — Borsoder Komitat, 17 — Abaujvarer Komitat, 18 — Zempliner Komitat, 19 — Ungvarer Komitat, 20 — Trentschiner Komitat, 21 — Thurotzer Komitat, 22 — Altsohler Komitat, 23 — Klein Honter Komitat, 24 — Gömörer Komitat, 25 — Torner Komitat, 26 — Arvaer Komitat, 27 — Liptauer Komitat, 28 — Zipser Komitat, 29 — Sarosser Komitat; 6 — Neutraer Distrikt, 7 — Schemnitzer Distrikt, 8 — Leutschauer Distrikt, 9 — Kaschauer Distrikt, 10 — Pester Distrikt, 11 — Raaber Distrikt, 12 — Vesprimer Distrikt.

Karte 2. Die territoriale Organisation der Slowakei unter Josef II. (1780 — 1790). 1 — die Grenzen der ČSSR, 2 — die Staatsgrenze im J. 1780—1790, 3 — die Grenzen der Distrikte im J. 1785—1790, 4 — die Grenzen der Komitate im J. 1780 und 1790, 5 — Wasserläufe, 6 — freie Königs und Bergwerksstädte, 7 — Ortschaften der Sedes X lanceatorum, 8 — die XVI Zipser Städte, 9 — der Sitz des Distrikts, 10 — der Sitz des Komitats, 11 — der Sitz der vereinigten Komitate, 12 — Gömör-Klein Honter Komitat (1786 — 1790), 13 — Raab-Wieselburger Komitat (1786 — 1790), 14 — Liptau-Arvaer Komitat (1786 — 1790), 15 — die XVI Zipser Städte, 16 — das Gebiet der freien Königs- und Bergwerksstädte, 17 — das zum Altsohler Komitat im J. 1786 angeschlossene Gebiet, 18 — das zum Honter Komitat im J. 1786 angeschlossene Gebiet, 19 — Komorn-Graner Komitat (1786 — 1790), 20 — Abaujvar-Torner Komitat (1785 — 1790), 21 — Bereg-Ugotscher Komitat (1786 — 1790), 22 — Sedes X lanceatorum, 23 — Thurutz-Altsohler Komitat (1786 — 1790).